

ABDÜLKADİR-İ MERAGİ'NİN HAYATI

Asıl adı Hace Kemaleddin Abdülkadir Bin Gaybi el-Hafizu'l-Meragi olup, zamanımızda İran sınırları içinde bulunan Güney Azerbaycan'ın Meraga şehrinde doğduğu için, bu şehre nisbetle Meragi lakabıyla meşhur olmuştur. Abdülkadir'in "Gaybi" lakabı babasından gelir. Ancak babasına bu lakabın kim tarafından ve hangi sebeple verildiği ise bilinmemektedir. Handmir ondan yanlışlıkla Safiyyüddin olarak bahseder. Bouavat ise onu Abdülkadir-i Güyende diye isimlendirir. İsmine dair İbn İsa, İbn Gani ve İbn Ayni gibi kullanımlar hep "Bin Gaybi" isminin yanlış okunmasından ileri gelir." Doğum tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte araştırmacıların tahminleri 1350-1360 yılları arasındaki bir tarihte yoğunlaşmaktadır. Bu tahminler arasında Muhammed Ali Terbiyet'in kaynak göstermeden verdiği 17 Aralık 1353 (20 Zilkade 754) tarihi başka araştırmacılar tarafından da kabul görerek aktarılmıştır. Bu görüşü kuvvetlendiren bazı bilgiler de yine Terbiyet'ten kaynaklanmaktadır: "Abdülkadir'in babası olan zat vaktinin çoğunu, Meraga'nın arif ve şeyhlerinden Kıdvetü'l-muhakkikin, tarikat erbabının sultanı, Hakikat ashabının delili Şemsü'l-Mevla Ve'l-Hakk Valideyn-i Hace Muhammed ve kutuplar aleminde şeyhlerin şeyhi Şeyh Abdülkadirü'z-Zeyfi ile geçirirdi. Bu iki yüce kişi daima Hace'nin babasına, "Eğer Allah-u Teala sana bir erkek çocuk bağışlarsa, adını Abdülkadir; lakab ve künyesini ise, Kemaleddin ve Ebü'l-Fezayil koyunuz" buyururlardı. 754 yılının Zilkade ayının yirmisinde, bir oğlu dünyaya geldi ve adını Abdülkadir koydu." Bu rivayet, onun doğum tarihini yaklaşık olarak tespit edebilmemiz için bize fikir vermektedir. Abdülkadir'in yukarıda zikredilenlere yakın bir tarihte doğmuş olabileceği ihtimalini, Celayir Sultanı Şeyh Üveys Bin Şeyh Hasan-ı Bozorg tarafından kendisine verilen bir nişan da güçlendirmektedir. Bu nişanın nesir kısmında yer alan "Allah, ömrünü uzattıkça uzatsın. Biz, zamanda eşi örneği olmayan Kemaleddin Abdülkadir'in asrında gerçekten de bir zerreyiz. O ise, zamanın tek kişisi ve devirlerin en ulusudur. Hiç şüphe yok ki, onun misli ve benzeri mevcut değildir. Bize zor ve hoş gelen birçok besteler vücuda getirdi, bunları beğenilir biçimde telhin ve icra etti. Zamanede tanınmış bütün üstadlar ve müsiiki bilginleri, onun vasıflarında aciz olarak, şaşkınlık parmağını dişlemek zorunda kaldılar. 774 (1372) yılında hepsi itiraf ettiler ki, bu tavrı, meşrebi ve kudreti göstermekte acizdirler. Bu husüsta iddiaya ve tanık göstermeye ne gerek var, bu iş güneşten daha aydınlıktır. Ömründen ve gençliğinden

daima faydalansın.” cümlelerinde kullanılan ifadeler bize, 1372 yılında Abdülkadir’in o tarihlerdeki genç yaşı hakkında bilgi vermektedir.

Azerbaycan coğrafyasının en büyük ve meşhur şehirlerinden biri olan Meraga, Emeviler’in Azerbaycan valisi Mervan B. Muhammed B. Mervan el- Hakem tarafından kurulmuştur. Günümüzde İran’ın Azerbaycan eyaletinde yer alan ve Tebriz’in 80 km güneyinde, Sahend dağının güney eteğinde ve Urmiye gölüne dökülen bir nehrin üzerinde bulunan bir kasabadır. Daha önceki ismi Efrazerüd olup askerlerin toplandığı yer anlamına gelen bu şehre Abbasiler döneminde Harun Reşid tarafından surlar inşa edilerek stratejik konumu dolayısıyla askeri bir garnizon haline getirilmiştir. Abbasiler’den sonra Meraga sırası ile Sacoğulları, Büveyhiler, Deylemiler ve Revvadilerin 1054-1055 yıllarında ise Selçuklular’ın hakimiyetine girmiştir. Daha sonra Ahmediler 1146-1147 yıllarında buraya hakim olmuşlardır. 1221 ve 1225 yıllarında Moğollar ve Harzemşahlar arasında el değiştiren şehir, Moğollar’ın büyük katliamlarına sahne olmuştur. Hülagu tarafından payitaht yapılan şehir, İlhanlı devleti zamanında da bu özelliğini koruyup büyük bir şehir haline gelmiştir. Nasiruddin Tüsi’nin burada kurduğu rasathane ile dönemindeki ve tarihteki şöhreti artmıştır. Yakut el Hamevi, Meraga’da yetişen birçok alimin isimlerini eserinde vermekle birlikte Meraga’yı; ediblerin, şairlerin, muhaddislerin ve fukahanın bulunduğu ilim ve kültür açısından önemli bir merkez olarak tavsif eder. İlhanlılar’ın yıkılmasından sonra şehrin hakimiyeti sırasıyla Celayirliler, Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlılar, Rusya ve I.Dünya savaşı sonrasında İran’a geçmiştir.

İlim ve fen alimlerinin temerküz ettiği bir şehirde yetişen Meragi, birçok ilimde yüksek seviyelere ulaşmış bir şahsiyettir. Özellikle müsiiki alanında kesb ettiği marifet ve icra alanındaki mahareti sebebiyle zamanının hiçbir müsiikişinası onunla boy ölçüşebilme iddiasında bulunamazdı. Hayır kitabeleri yazma konusunda ve taşlara tarih kazımada mucizevi bir kudrete sahipti. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazabilecek düzeyde usta bir şair, Aklam-ı sitte seviyesinde güçlü bir hattat, mülevven bir ressam ve özellikle kıraat ilminde çok ileri bir seviyeye sahipti. Bu ilimleri tahsil ettiği hocası ise kendi ifadesiyle, babası, birçok ilimde söz sahibi ve zamanın değerli bir müsiikişinası olan Giyaseddin Gaybi’dir. Dört yaşında ondan ta,,lime başlayıp sekiz yaşında Kur’an hafızı oldu. On yaşına geldiğinde ise sarf,

nahiv, beyan ve meani öğrenimini tamamladı. Yaratılış itibariyle, matematik ve müsikeye olan istia, dadı diğler ilimlere göre daha fazlaydı. Müsiki'ye dair yazılmış eserleri okuyup incelemiş, bu kitapları tercüme ve şerh etmiştir. Babası bazen katıldığı çeşitli toplantılara onu da beraberinde götürüyor, oralarda güzel nağmelerle Kur'an tilavet ediyor, ayrıca tesirli şiirleri, heyecanlı nağmelerle okuyordu. Öyle ki bu şekilde katıldığı meclislerde, herkes O'nun hakkında hayır dualarda bulunuyordu. Babası Gıyaseddin Gaybi hakkında eserlerinde bizzat kendisi şu bilgileri verir. "Babam Mevlana Gaybi - Allah mekanını Cennet etsin - muhtelif ilimlerde yed-i tulası olup yüksek mertebeye sahip bir kimseydi." Diğler ilimler gibi müsikeyi de babasından öğrenen Meragi, babasının kendisine verdiği eğitime, onun müsikeye alanındaki seviyesine ve ona hangi gaye ile müsikeyi ilmini ta,lim ettiğine dair eserlerinde şu bilgileri verir: "Bilhassa müsikeye fenninin nazariye ve amelisi hususunda hiç kimse onun seviyesine yetişememiştir. Bu fakir, O'na sonsuz iltifat ve ihtimam göstermiştir. Kendileri muhtelif ilimlerle birlikte müsikeyi ilmi ve uygulaması hususunda mübarek elleriyle verdikleri irşad ve ta,limle bu fakirin maharet mertebesinin en üst seviyesine erişmesine himmet ettikleri herkesin ma,lumudur. Hazretin bendenizi eğitmesinin nedeni, Hafız-ı Kur'an olmamdan dolayı ilm-i elhana layıkıyla vakıf olmam ve böylece Kur'an tilavetini güzel nağmelerle süsleyebilmem içindir."

Babasının vefatından sonra Meraga'yı terk ederek Tebriz'e gitti. Burada müsikeye bilgisi ve kabiliyeti ile kısa sürede tanındı ve Celayir hükümdarı Sultan Şeyh Üveys'in (1356-1374) sarayına alındı. Şeyh Üveys'in ölümünden sonra tahta geçen oğlu Sultan Celaleddin Hüseyin (1374-1382) zamanında da sarayda bulundu ve hükümdardan yakın ilgi gördü. Meragi'nin hayatına dair bilgi veren tüm kaynaklarda bahsi geçen ve özellikle kendisinin de eserlerinde bizzat anlattığı, müsikide bestelenmesi çok zor bir form olan "nevbet-i müretteb"den bir ramazan ayı boyunca otuz eser bestelemesi hadisesi bu hükümdarın himayesinde bulunduğu dönemde vuku bulmuştur. 11 Ocak 1377 tarihinde bir mecliste yaşanan bu olayı Abdülkadir, "Tebriz sarayında, bir ramazan ayında, her nevbeti beş kıta olan otuz nevbeti tasnif etme sebebi" başlığı altında eserinde şöyle anlatmaktadır: "778 senesinin Şa,ban ayının 29'unda, Tebriz beldesinde bir sohbet meclisinde, Hazret-i Sultan Celaleddin Hüseyin Han İbn-i Sultan Şeyh Üveys ile birlikte Allahu Teala'nın burhanıyla münevver kıldığı büyük Şeyhülislam Hacı Şeyhü'l-Kececi,

Düstür-ı „Azam Emir Şemseddin Zekeriyya, o zamanın diğer büyükleri ve faziletliileri ile *Şerefiyeye* devirlerine şerh yazmış Mevlana Celaleddin Fazlullahi’l-Ubeydi, Mevlana Sa„deddin Küçük ve Mevlana Ömer Tac-ı Horasani gibi kimseler hazır bulunmuşlardı. Ayrıca mecliste bulunanlar arasında güzel icracılar, tasnif üstatları ve tasnifçi Hacı Rızaeddin Rıdvanşah, üstad Ömer Şah, üstad Büke, Nür Şah ile diğer telli ve nefesli çalgı üstatları da hazır bulunarak ilmi ve ameli konuları tartışmaktaydılar. Bestekarlar ve tasnifçiler, uygulamada en zor müzik formunun nevbet-i müretteb olduğunu ve te’lifinin bir ayda yapılamayacağını çünkü nevbetten kurulan her bir kıtanın kaydına ve tekrarına ihtiyaç olduğunu söylediler. Bazılarıysa tasnifçinin maharetli olması şartıyla mümkün olabileceğini söylediler. Bu fakir de, Allah’ın izniyle o ay içinde 30 nevbet besteleyebileceğini söyledi. Onlar hep beraber bunun muhal olduğunu söyleyince, bunun üzerine „Ramazan ayında her gün bir nevbet te’lif edip her bir gün bunları arz ederek arefe gününe kadar 30 nevbet besteleyeyim inşaallah’ dedim. Bunun üzerine devrin şarihleri ve zamanın üstadları, - özellikle Hacı Rıdvanşah - telli ve nefesli çalgı icracıları hep birlikte „Bu mümkün değildir’ dediler. Zamanın seçkini Hacı Rıdvan, „Bu 30 nevbeti daha önceden te’lif etmiş olabilirsiniz, mümkün mü?’ dedi. Bu fakir de, her günün nevbetinin şiirini, beyitlerini, nağme ve ika„ devirlerini kendilerinin seçebileceğini söyleyip zor terkiplerden ve kendileri tarafından seçilmiş sanat türlerinden „her gün düzenli bir nevbet besteleyerek topluluk önünde icra edeyim, böylece itiraza yer kalmasın’ dedim.

Devrin büyük sultanı Celaleddin Hüseyin de her günün nevbetinin şiir ve beyitlerinin, Hacı Şeyh Emir Zekeriyya, Mevlana Celaleddin Fazlullah-i Ubeydi ve Hacı Selman-ı Saveci’nin, telhin sanatları ve ikayı da Hacı Rıdvan Şahla birlikte tasnif ustalarının bizim yanımızda belirlemelerini emir buyurdular. Böylece yüce ferman gereğince Ramazan ayının ilk gününde bestelenecek olan nevbetin beyit ve şiirleri, makamı ile ikası ayrıntılı olarak yazılıp verildi. Hazret-i padişah bu fakirden, 1. nevbete kendi adlarının verilmesini istedi. Bu nevbetin hüseyini makamında 5 parça olarak kurulmasını istediler: Kavl, gazel, terane ve fûrudaşt. Müstezad bölümünün 5. kıtasında ise 12 makam ve altı avaze bulunması gerekiyordu. Her iki perde arasında 1 avaze olmalı ve perdeler ile lafızlar nakrelere uymalıydı. Avazelerin tümünün, şiirin bir mısrasında yer alması ve bu nevbet ağır remel dairesinde olması istendi. Mevlana Celaleddin Fazlullah Arapça şiiri ve Hacı

Cemaleddin Selman da Farsça beyitlerini yazdı. O mecliste bu şiirler ve beyitler üzerine nevbet-i mürettebi kurdum. İmtihan ettikleri sanatları içeren beş parçaya diğer sanatları da ekledim ve bunu söz konusu mecliste icra ettim. Hepsini bestenin sıhhatinden emin olup hayret ettiler. Bana türlü övgülerde bulundular. Hazreti padişah o mecliste bendesine ihsanlarda bulunulmasını emir buyurdu.

Her gün bir nevbetin şiir ve beyitlerini yazıp makamıyla ika,,sını veriyorlardı. Bu fakir de o gün, beş kıtalı bir nevbet-i müretteb besteliyordum. Ertesi gün ise Hazret-i Sultan'ın meclisinde adları zikredilen büyükler ve üstadlar huzurunda icra ediyordum. Buna ilaveten birçok sanatta da beni imtihan ediyorlardı. Arefe günü geldiğinde 30 nevbeti tamamladım. Bu nevbetlerin şerhlerini ve sanatlarını *Kenzü ' - Elhan* kitabında açıkladım". Onun bu başarısı şöhretini arttırmakla kalmamış, kendisine müzikimizde günümüze kadar devam eden sarsılmaz bir yer temin etmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Meragi Tebriz'de bulunduğu bu tarihte (1380-1381) Sultan Hüseyin'in arzusu üzerine 24 zamanlı darb-ı rebî, usulünü tertip etmiştir. Sultanın emri ile yaptığı bu 24 nakreli usulün ismi yine bizzat sultan Hüseyin tarafından verilmiştir.

Sultan Hüseyin'in 1382'de kardeşi Ahmed Bahadır tarafından öldürülmesinden sonra, onun Bağdat'ta bulunan kardeşi Şehzade Şeyh Ali'nin himayesine girmiştir. Bundan sonrasını ise Meragi eserinde, Üveysin oğullarından Şeyh Ali'nin 1382'de ağabeyi Ahmed'in üzerine ordu gönderdiğini ve iki ordunun Ucan'da karşılaştıklarını, Ahmed'in direnmeyerek Alıncak Kalesine çekildiğini, bununla beraber O günü "Fetih günü" ilan eden Şeyh Ali'nin kendisinden bu günün hatırasına bir "ika,, devri" tertib etmesini istediğini ve kendisinin de 49 zamanlı olarak icad ettiği usüle Şeyh Ali'nin darb-ı fetih adını verdiği şeklinde anlatır. Abdülkadir'in Şeyh Ali'ye olan yakınlığını ve muhabbetini Şeyh Ali'nin şu ifadelerinden anlayabiliriz. "Yüce Sultan Hazretleri'nin inciler saçan, mücevherler döken kalemî ile yazdığı şeyler diğer yazılanların yüz bin kat üzerindedir. Tecelli gecesi için ay ışığına ne gerek var? Bu kamil kimsenin alemdeki hünerlerinin olgunluğu esasen apaçıktır. Yüce Allah'a hamdolsun ki, bizim sohbetlerimiz ve meclislerimiz, onun huzuru ile bezenmekte ve şeref-yab olmaktadır. Devirler sürdükçe ve biz sağ kaldıkça hep böyle olsun".

Aynı yıl Şeyh Ali'nin saltanat mücadelesinde yenilmesinden sonra Celayir

hükümdarı olan Sultan Ahmed Bahadır'ın (1382-1410) himayesine girdi. Sultan Ahmed Celayir Bağdat sarayına kendisi ile görüşmeye gelen Abdülkadir'e "Aziz dostum" diye hitap etmiş, buna benzer birçok iltifatta bulunmuştur. Meragi bu dönemde Bağdat sarayında Şehzade Mirza Miranşah'ın terbiyesiyle görevlendirildi. O dönemde Meragi'nin başından geçen bir olay Ali Şir Nevai'nin *Mecalisü'n-nefayis*'inde: "Şehzade Mirza Miran Şah, delikanlılık nedeniyle münasip olmayan bazı işler yaptı. Büyük padişah Emir Timur-ı Gürkan, onu uyardı, daha sonrada şehzade yetiştiricilerinin de öldürülmesini emretti. Hacı Abdülkadir, bir fırsatını bulup kaçtı. Bir müddet sonra, kılık değiştirip Kalenderi elbiseleriyle gezerken yakalanıp saraya götürüldü. Padişahın gözleri onun üstüne düşünce, yüksek sesle Kur'an okumaya başladı. Onu bu halde gören merhametli padişah, tebessüm edip Hacı'nın kabiliyeti nedeni ile onu affetti. Daha sonra eski görevine geri döndü" şeklinde anlatılmaktadır. Yine kendi eserlerinde, yirmi yıl süresince meclis ve sohbetlerinde bulunduğu bu hükümdardan çok büyük yakınlık gördüğünden, onun yanında parlak bir müzik hayatı geçirdiğinden, Bağdat'ta bulunduğu o dönemde otuz zamanlı "Devr-i Şahi" usulünü tertip ettiğinden, Sultan Ahmet Bahadır'ın kendisine gösterdiği ilgi ve iltifattan, ayrıca kendisinin de O'na olan sadakat ve muhabbetinden bahsetmektedir. Meragi, bu devirde Sultan Ahmed Bahadır adına tasnifler de yapmıştır. Bağdad'da bir gün, otuz denizcinin çektiği bir kayıkta iken Cüneyd-i Bağdadi'den dört beyit okuyan sultan, Abdülkadir'den bu beyitleri kürek çeken otuz kayıkçının sayısına uygun biçimde bestelemesini istedi. Bu istek üzerine Abdülkadir orada tertib ettiği ve Devr-i Şahi adını verdiği otuz nakreli usulle bu beyitleri besteledi. .

Ahmed bin Üveys, saltanat tahtına oturduğunda Hacı'yi has nedimleri arasına alarak Tebriz'de ve Bağdad'ta yanından ayırmadı. Sultanın Meragi hakkında, saltanat tahtına oturmadan önce kaleme aldığı bir mektupta şu ifadeler yer almaktadır: "Eğer fazilet ve kemalatta beğenilip iftihar edilecek uygun bir dost ve son zamanların en ileri gelen sanatkarlarından biri, sanat tahtına oturmuş Süleymani bir rüha sahip, nağmelere ruh verip onları tasarruf altına alan bir kimseyi şerh ve beyan etmek istersek her bir kısmı sekiz feleğe yazılmış müzik darbıyla her birini avlayan hafızların sultanı, iki ilim sahibi, asrın filozofu Kemaleddin Abdülkadir - Allah sa.,adetini daim etsin- kibir ehli nazarında kıymet taşımaz. Ancak basiret sahibi kabiliyetli kimseler onu anlar. Çünkü dil, onun vasıflarını anlatmakta acizdir.

Allah kelamının hıfzı dilinde mevcuttur. Doğru tecvid ve düzgün kıraatla bunu eda eder. Güya Ayetler onun mertebesinden nazil olmuştur ki Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz zira güzel ses Kur'an'ın güzelliğini arttırır. Onun hattı ki göz bebeği ve kalbin özünden daha kıymetli düzenli işlenmiş inciden ve mükemmel işlemelerden daha güzeldir. Muhakkak, reyhani, sülüs, nesih, rik,,a ve tevkiiden oluşan aklam-ı sitteyi yüksek derecede bilir ve yazar. Beş bölüm olan müsiği ilminin birinci kısmı olan ıka,,da istediğinde yeni bir devir icat eder. İrticalen aşır bir besteyi hafif yapar. Hatta hezec hafif yapar. Nevbet tasniflerinde gazel ve rübai sözleri kullanır. Bütün darbların uygulamasında, 4 devir ıkası olan bütün notaları devirlerinde tasnif edebilir. Mesela bir eliyle 24 nakreli remel, diğer eliyle de 16 nakreli hafif vurabilir. Öncekilerce telif edilmiş kitap ve risalelerde toplanmış makamlardan bilgi edinip kendi kitap ve risalelerini yazmıştır. İtiraz ettiği noktaları bu fennin meselelerini tahkik için tekrar ele almıştır. Telli sazları özellikle udu çok iyi kullanmakla birlikte başka sazlar da icat etmiştir. Kasat-ı çini gibi ki bu önceki hikmet sahibi kimseler nezrinde gizli kalmıştı. Bu mektubu hicri 779 senesi safer (1377 Haziran) ayı ortalarında Ahmed b. Şeyh Üveys kaleme aldı.” Derin bir müsiği ve sanat bilgisi olduğu kabul edilen Ahmed Celayir'in yazdığı bu yazı Abdülkadir'in yaşadığı dönemde insanların onun sanatına ve sanatkarlığına bir bakış açısı vermesi bakımından önemlidir.

1386'da Timur'un Azerbaycan'ı zapt etmesiyle Meragi, sultan ile birlikte Bağdat'a kaçmak zorunda kalmıştır. 1393 yılında Timur'un Bağdat'ı zaptetmesi üzerine Abdülkadir, Memlük Sultanı Berkuk'a sığınmak zorunda kalan Ahmed ile birlikte gitmek üzere Bağdat'tan ayrılarak ailesiyle birlikte Kerbela'ya kaçmıştır. Ancak burada saç ve sakalını keserek tebdil-i kıyafet yapan Abdülkadir yakalanarak tekrar Bağdat'a getirildi ve Timur'un huzuruna çıkarıldı. Meraği huzurda Timur için şu rubaiyi okumuştur:

Doğu ve batı senin devrine şahit olmuştur
Devlet ve nusret senin devletinde yer etmiştir
Fetih ve nusret daima senin devrindedir
Devletin sana Hak'tan verilmiştir.

Bu kıtayı sultana okuduktan sonra, Timur kendisine bir nişan verdi ve onu 1398 yılında Semerkand'a yolladı. Timur'un verdiği bu nişanın metni şöyledir: “Yeryüzünde bulunan üstün kişilerin, çağımızda yaşayan fesahat ehlinin umumiyetle ve Semerkandlılar'ın, üstün ve büyük kişilerinin bilmesi gerekir ki,

Allahu Teala temiz nağmeleri birbiriyle uzlaştırmış, zevk ve şevk veren yaratış usulünün nağmeli ve leziz te’liflerini tasnif etmiş, edvarın tabakalarının birbirlerine uzaklık ve yakınlık miktarlarını uygun bir hale getirmiş, gece ile gündüzün uzayıp kısaltmalarının tertibini, “Rabbin dilediğini yaratır” (Rum süresi 64) hükmünün üstün hikmeti ile zuhura getirmiş, “iki sarp yolu ona göstermiştir” (Beled süresi 10). Düğahının taksim mahallinde halkın ileri gelenleri ile zamanın istidat sahiplerinden bulunan herkesin “onlar öyle kişilerdir ki Allah onlara nimet ihsan etmiştir” (Meryem süresi 58), “başarısını lütfederek dilediğine hikmeti verir” (Bakara süresi 269) muktezasınca hicaz yollarını aşip olgunlukla olgunluklar kabesine yönelmesini sağlamıştır. Ve böylece, “her üstünlük istidadı bulunana üstünlüğü verir” (Hud süresi 3), “Bu alemde Rabbin onları nurlarının feyezan yeri, lütuflarının eşsiz mazharları kılmıştır”, “Bu, Allah’ın lütfu ve ihsanıdır ki, dilediğine verir Allah pek büyük lütuf ve ihsan sahibidir” (Cum’a süresi 4).

Bu çeşit ihtiyaç sahiplerinin hatırlarına riayet onları halka bildirip şanlarını yüceltmek, zamanın padişahlarına ve yüce hakanlarına vacip olmuştur. Sözü böylece yürütmekten maksad alemdeki fesahat erbabının kendisine uyduğu, zamanın tek kişisi, cihanın eşsiz eri, en büyük efendinin güzel huylarını sağlam olgunluklarını etraflıca anlatmaktır. Öyle biridir ki Edvar’da ona benzer başka biri daha var olmamıştır. Öyle bir erdir ki, müsiği bilenlerin hepsine de padişaktır. Onun üstünlüğüne karşı Safiyyüddin’den kim bahseder, Yunanlı Fisagor gibi yüzlerce üstad, önünde bir gedadır. Zühre, utancından çeng gibi ona karşı başını öne eğmiştir. Böylece cihan gönüller okşayan sesinin ünü ile dolmuştur. Hicaz’da bilgi erbabı içerisinde O’nun gibi olgun kişiyi kim görmüştür? Onun sözüne aykırı sözü kim söyleyebilir? Alemde ona benzer kişi nerededir? O’nun gönlü gibi bir yıldız yücelik doğusundan baş gösterip parlamamıştır. O’nun vücuduna benzer bir şu,,be irfan bahçesinden bitip boy atmamıştır. Öyle bir erdir ki, rüh bağışlayıcı sesinin tesiri ile Irak’da Isfahan uşşakı’nın kar’ı bülbül gibi şakırmaktadır. İşaretleri, ilim nuru ile kurtuluş ışığıdır. İbareleri, lütfunun fazlalığı ile şifa kanunudur. İnciler saçan lafzından, selsebil zülali damlamaktadır.

Hasılı sözün çağlayanı da ancak size mahsustur. İnsanların üstadı, fazilet sahiplerinin beğenisini kazanan, ahlakı övülen dinin Kemaleddin Mevlana Abdülkadir -Allah kadrinin payelerini yüceltsin yaşadığı anların şereflerini dileğine uygun etsin- öyle birisidir ki, onun olgunluklarının şöhret sedasını sar-ı har dahi

duymuştur. Feleklerin döndükleri dairelerin sazlarının organonu, „uşşakın gönüllerindeki nühüft sırlar, rast perdesinden neva vermektedir. Riyazi ilimlerden olan müsiiki fenninin kanununda ona benzer bir isti,,dat sahibi, dilini nağmelerle açmamıştır. Onun sesinin utangaçlık elinden, Zühre’nin kulağı tambur gibi boyuna burulmaktadır. Kur’an okuduğu zaman, akla can bağışlar. Nitekim Davut’un nağmesi de, Zebur’u okurken böyle yapmıştır. Anlatış bakımından en açık söz söyleyen, lehçesi en düzgün bulunan, delili en büyük, huzuru en değerli, ahlakı en güzel, evsafı en latif, soyu en temiz, lutfu da kahrı da en yüce olan öyle bir zattır ki güzellikte eşi bulunmayan ve örtüler altında gizli olan el dokunulmamış fikirleri, “siyah gözlü hürilerdir ki, hazinelerde saklanmıştır” (Vakı’a süresi 22-23) vasfıyla vasıflanmıştır. Mübarek yüzlerinin latif ve kutlu siması, “bir sihir mi ki? yoksa görmezsiniz” (Tur süresi 15) hitabının ipliğine dizilmiştir. Bütün sözleri nazım olsun nesir olsun, hepsinin de eşi bulunmaz, örneği gönüllere gelmez. Gonca çocuğu zeberced renkli beşikte bahar yelinin esintisi ile güldükçe, güzel bülbül hiçbir çileyi manalar aleminin gül bahçesinde bu çeşit çileyi terennüm etmemiştir. Bu sebeple de Cihan’ı aydınlatan güneş gibi şöhrat kazanmış, söz gibi anılır hale gelmiştir.

Ab-ı hayat, onun bal lezzetindeki sözlerinden utanmıştır. Kuzey rüzgarı onun nefeslerinin kokusuna hayran kalmıştır. Hüner yücelik şerefine bayrağını O’nun yüzünden yüceltmıştır. Söz, onun düşünce gözünden güzellik elde etmiştir. Dünya bağ u bahçesi düzenleneli böyle bir çiçek ekilmemiştir. Ezel bahçıvanının eli, yücelik yeşilliğine böyle bir ağaç dikmemiştir. Bu kadar düzgün tavrıyla, bu derece ölçülü tabi,,atı ile fesahat ve belagatta bu derece olgunluğu ile beraber, törelere de riayet etmek, meclis adabını korumak hususunda melek sıfatları ile muttasıf olan o zata güneş ışığı altında küçücük bir itiraz nüktesi bile kondurulamaz. Güzel huylarının faydalı nimet sofrasında ona en az ve hafif bir itiraz bile edilemez. Üstünlüklerinin her bölüğü öylesine düzülmüş ve koşulmuştur ki, bütün yüceliklerde ancak O tek olarak yaratılmıştır. Hasılı O, esirgenme nazarına mazhar olmuş, Firdevs yeşilliğine malik huzurumuzda tam bir yakınlığa ermiş, söze sığmaz bir husüsiyete nail olarak en yüce mevkiye ve herkesten ayrı bir makama ulaşmıştır. Padişahlar padişahının her çeşit inayetine mazhar olduğu ve buna hak kazandığı herkesçe bilinmeli. Herkes onun rızasını tahsile çalışmalı. O’nun dilediklerini yerine getirmeyi, O’nun isteklerini yapmayı O’nu yüceltmeyi vacip bilmeli O’nun şükranlarını tesirli saymalıdır.” Aralarında geçen bazı olumsuzluklara rağmen ona

verdiği nişandan da anlaşılacağı gibi Timur, Abdülkadir'in sanatına ve sanatçı kişiliğine önem vermiştir.

Semer kand'a giden Merağı burada Timur'un torunu ve veliahtı Gıyaseddin Muhammed Mirza'nın nedimi oldu ve onun arzusu üzerine 200 zamanlı devr-i mieteyn usulünü icad etti. Bu dönemde Semer kand'ın ileri gelen kişileri arasında yer alıp şehzadelerin saraylarında yaşayan Meragi, 1405 yılında *Cami,,ü'l-Elhan* isimli eserini burada telif etti.

Timur'un vefatı üzerine Sultan Halil (1405-1409) tahta oturmak üzere Semer kand'a geldiğinde, onu karşılayanlar arasında Seyyid Şerif Cürcani ile birlikte Abdülkadir de bulunmuştur. Sultan Halil'e intisabı sıralarında, sultanın huzurunda iken bir kumru ötmeye başlamış, bunun üzerine sultan, kumrunun ötüşüne göre bir devir meydana getirmesini isteyince Meragi'de sekiz vuruşlu devr-i kumriye usulünü icad etmiştir.

Sultan Halil'in iktidar mücadelesinde kardeşi Şahrüh'a yenilmesinden sonra Abdülkadir, zamanın ilim ve sanat merkezi haline gelmiş olan başşehir Herat'a gitti. Herat sarayında geçirdiği günlerde sultanın adaletinin bir ifadesi olarak devr-i adl adını verdiği yirmi sekiz zamanlı yeni bir usul tertip etti. *Makasidu'l-elhan*'ı 1418'de burada yazdı. Sultan Şahrüh (1405-1447) ve oğlu Baysungur Mirza'ya *Camiu'l-eHian* ve *Makasidu'--elhan*'dan ithaflı nüshalar takdim etti. Ömrünün son yıllarında, iç ayaklanmalar sebebiyle Şahrüh'un sürekli sefere çıkmasından dolayı hükümdardan beklediği ilgiyi göremedi. İlerlemiş yaşından doğan hassasiyetin de te'siriyle, hükümdara hitaben bir "arzıhal" hazırladı. Ancak bunu sunamadan, Herat'ta h.838 yılında çıkan bir veba salgınında, yaklaşık seksen iki yaşında vefat etti (1435) ve orada defnedildi. Bir günde on bin kişinin öldüğü bu büyük salgında Meşayih ve ulemadan Şeyh Zeyneddin el-Hafi ve Sa,,dedin Taftezani'nin oğlu Şemseddin Muhammed ve Mevlana Burhaneddin Ataullahi'l-Harezmi ve kardeşi Mevlana Asileddin Tacu'l-eimme, müsi ki üstadı Hacı Abdülkadir-i Meragi, Seyyid Nureddin Muhammed gibi kişiler intikal eylediler.

Meragi'nin eserlerinden *Makasidu'l-elhan*'ın bazı nüshalarının Sultan II.Murad Han (1421-1451)'a ithaf edilmiş olması, XX. yüzyılın ilk yarıl arından başlayarak Abdülkadir'in Osmanlı ülkesine geldiği, kitabını Sultan'a bizzat sunduğu yönünde bir düşünceye neden olmuştur.

Yine bazı eserlerde, Hacı Abdülkadir'in o yıllarda Osmanlı Hükümdarı Sultan Bayezid Han'ı Bursa'da ziyaret ettiği bilgisi bulunsa da burada sözü edilen kişinin Osmanlı Hükümdarı değil, Sultan Şeyh Üveys'in oğullarından Şehzade Sultan Bayezid olduğu artık bilinmektedir. Ayrıca Timur'un oğlu Şahrüh'un daima yanında bulundurduğu ve devlet sırlarını yakından bilen baş müşikşinasını, babasının bir müddet önce mağlup ettiği bir hükümdarın torununa hizmete göndermesi, o devrin adet ve teamüllerine aykırı görünmektedir. Tarihçi Handmir'in, Abdülkadir'in Timur'un ölümünden sonra taundan vefat edinceye kadar Şahrüh'un hizmetinden hiç ayrılmadığını ifade etmesi de onun Bursa'ya gitmediğini teyit etmektedir. Bu bilgilerden hareketle, başka deliller bulununcaya kadar Abdülkadir'in Anadolu'ya gelmiş olması ihtimalini kabul etmek gerçekten zordur. Belki Şahrüh döneminde Bursa'ya bir heyetle veya bir sanatkarla kitabını gönderdi, belki de bizzat kendisi takdim etmeye hazırlandı. Yine otobiyografisinde de II. Murad'ın adının hiç geçmemesi Abdülkadir'in Osmanlı ülkesine gitmediğini gösteren delillerden biri sayılabilir.

Meragi'nin Abdülkadirzade diye tanınan üç oğlundan en küçüğü olan Abdülaziz, müşiki nazariyatına dair yazdığı *Nekavetü'l-edvar* adlı eserini hicri 855 (1451-1452) senesinde Fatih Sultan Mehmed'e ithaf ettikten sonra İstanbul'da saraya alınmıştır. Abdülaziz'in Abdülkadirzade Derviş Üdi lakabıyla tanınan oğlu Mahmüd da Sultan II. Bayezid zamanda Osmanlı ülkesinde yaşamış ve müşikiye dair *Makasidü'l-edvar* adlı bir eser telif etmiştir.

Meragi, zamanın bütün makamlarına vukufu, birkaç yeni usul tertip edecek ve bütün formlarda olağan üstü besteler yapabilecek derecede kabiliyeti, pek çok müşiki aleti, özellikle ud çalmaktaki mahareti ile dikkati çekmiş ender bir sanatkarıdır. Ayrıca müşikinin nazariyat, bestecilik ve icra alanlarının her birinde ayrı ayrı eserler vermesi ona Türk müşikisi tarihinde önde gelen simalarından biri olması hususunda haklı bir şöhret kazandırmıştır. Aklam-ı sitte seviyesinde bir hattat, aynı zamanda Türkçe- Farsça ve Arapça şiirler yazabilecek düzeyde bu bu dillere hakim olan bir şairdir. Onun Türkçe kaleme aldığı şiirlerinden on kadarı günümüze intikal etmiştir. Ayrıca kıraat ilminde söz sahibi bir hafız ve Abdülkadir-i Güyende diye tanınmış güzel sesli bir hanende idi. Saz-ı Kasat-ı Çini, saz-ı elvah, saz-ı murassa,-ı Gaybi (Kanün-ı Mezkür-ı Gaybi) adlı çalgıları icad etmesi, eski

kullanılan ancak o dönemde terk edilmiş bazı sazları geliştirerek yeniden mûsiki icrasına kazandırması, şöhretini arttıran diğer özellikleri arasında yer almaktadır. Seyyid Şerif Cürcanî, Abdülkadir hakkında bir yazısında ondan şöyle bahsetmiştir: “Zamanın sultanları, ünlü yüce kişileri ve her diyarın büyükleri, inciler yazan kalemle yazılmış bulunan bu tomarın mazmununda ve zamanede yücelikler vasıflarını beyan etmede, devirlerin tek kişisi, devranın eşi bulunmaz zatı, birçok eserleri kendisinde toplamış bulunan, övünülecek vasıfların kaynağı olan, iki aleminde güzelliğinden ibaret efendimiz Abdülkadir’in -Allah şanını yüceltsin-faziletlerinden, bu övgüler O hazretin nefhalarından ancak bir koku duyuşundan ibarettir. Yoksa O kişinin yücelikleriyle, O seçilmiş kişinin kutlulukları ile bütün kainat dopdoludur. O misli ve benzeri olmayan kişinin yücelikleri, üstünlükleri hakkında haber almak isteyen, tamamen şaşkınlığa düşer, onları gördükçe şaşkınlığı da arttıkça artar, “Onunla buluşmadan önceki haberler, Onu hakikaten pek üstün göstermişti” der. O seçilmiş kişi, kötü gözlerden Allah’ın hıfz ve inayetiyle korunsun.”